

Zróżnicowanie kulturowe regionu w świadomości mieszkańców wybranych miast województwa podlaskiego

KAROLINA FRĄCKIEWICZ

Uniwersytet w Białymstoku

Opracowanie podejmuje próbę nakreślenia relacji pomiędzy mieszkańcami w dwóch miastach województwa podlaskiego – Białymstoku i Bielsku Podlaskim. Opiera się na wynikach z wywiadów kwestionariuszowych i pogłębionych przeprowadzonych w roku 2009, które pokazały, że badani zauważają zróżnicowanie narodowe, religijno-wyznaniowe i kulturowe swoich miast. Transformacja ułatwiła ekspresję różnorodności w wielu formach. Identyfikacje mniejszościowe odgrywają rolę w kontaktach codziennych, wpływając na nieformalne zachowania i działalność organizacyjną, poprzez które mniejszości zaznaczają swoją obecność i odrębność w społeczności, szczególnie w Bielsku Podlaskim. Zróżnicowanie wykorzystywane jest jako element wyróżniający i promocyjny regionu. Badani traktują je z jednej strony jako pozytyw i szansę na rozwój, poprzez wypracowywanie kompromisów w życiu codziennym. Z drugiej strony, wartość tego zróżnicowania bywa kwestionowana.

Słowa kluczowe: region podlaski, zróżnicowanie kulturowe, mniejszości etniczne, identyfikacja kulturowa.

Podlaskie bogactwo różnorodności” i „Podlaska twórcza różnorodność”¹ – to dwa napisy (także w języku angielskim), które pojawiają się przy złożonym z różnokolorowych kwadratów żubrze na logotypie województwa podlaskiego przyjętym w roku 2010. Hasła odzwierciedlają zapisy ze strategii promocji regionu. Żubr na logotypie pojawił się już wcześniej w innej postaci, ale jak się okazało – w opinii mieszkańców – za mało atrakcyjny i nierozpoznawalny, nie było opracowanego Systemu Identyfikacji Wizualnej województwa². Logotyp w nowej formie – łączący tradycje, od momentu powstania stworzony w oparciu o haft krzyżykowy, z nowoczesnością – podkreśla występowanie wyróżniającej się na tle kraju fauny i walory przyrodnicze obszaru, akcentując lokalizację czterech parków narodowych czy nawiązując do idei „Zielonych Płuc Polski”. Co więcej, odnosi się też do zróżnicowania kulturowego, narodowo-etnicznego i religijno-wyznaniowego mieszkańców województwa oraz zamieszkiwania przez nich obszaru znajdującego się przy granicy, życia na styku kultur. Sama „stolica” województwa – Białystok – jest, według Włodzimierza Pawluczuka (1999: 77-78), miastem „pogranicza” w trojakim sensie: politycznym, gdyż jest położony blisko granicy z Białorusią (kwestia wymiany handlowej i przepływu idei demokratycznych), Rosją i Litwą, etnicznym (fakt zamieszkiwania w nim mniejszości etnicznych i narodowych) oraz jako „rubież cywilizacyjna”, gdyż leży na granicy rozdziałającej rzymski katolicyzm i protestantyzm od bizantyjskiego

¹ Por. Folder Systemu Identyfikacji Wizualnej Marki Województwo Podlaskie: <<http://www.wrotapodlasia.pl/NR/rdonlyres/02548546-1F30-4F16-921F-0E1955743DEC/0/ZaT1\laczniaknr1.pdf> z dn. 22.09.2012.

² Podlaska Marka Roku 2012, <<http://podlaskamarka.pl/component/content/article/5/23.html> z dn. 08.11.2012.

prawosławia. Miasto promuje się przez hasło: „Wschodzący Białystok” oraz logo, które w swoim czasie wzbudziło kontrowersje.

O rozwój Podlasia czy województwa podlaskiego można pytać pod kątem gospodarczym, ze względu m.in. na wyróżniający się przemysł rolno-spożywczy, mleczarski, rozwój turystyczny itd. Na ile jednak silna jest więź regionalna, odczucia samej zbiorowości czy społeczności, tożsamość indywidualna składająca się na tę społeczną o swoistych też właściwościach, łącząca jednostkę z grupą, zapewniająca identyfikację „my” odróżniającą od „innych”, może duma z zamieszkiwania i odrębności – czy Podlasie może być regionem w sensie bardziej socjologicznym niż administracyjnym, poprzez regionalizację wytyczonym (pojęcia regionu socjologicznego, tożsamości regionalnej i in. zob. Jałowicki, Szczepański 2002: 119-164). Na omawianym obszarze można też mówić o występowaniu tożsamości subregionalnych związanych z wcześniejszym podziałem administracyjnym: na Białostoczczyznę, Ziemię Łomżyńską i Suwalszczyznę (Sadowski 2005: 162). W przypadku omawianego obszaru uwzględnienia wymaga tożsamość kulturowa, etniczna, religijno-wyznaniowa mieszkańców.

Czy cechą łączącą i odróżniającą w tym względzie może być zróżnicowanie kulturowe województwa? Andrzej Sadowski (2009: 7-21) wymienia je jako jedną z szans rozwoju regionu w znaczeniu socjologicznym, obok walorów przyrodniczych, przygranicznego położenia i rozwoju edukacji, szczególnie na poziomie wyższym, wspominając o niekorzystnej utracie tzw. „kapitału młodości” w wyniku migracji zagranicznych młodzieży.

Według Spisu Powszechnego z roku 2002³, w województwie podlaskim zamieszkiwało 1135347 osób narodowości polskiej, 55199 osób narodowości niepolskiej, z czego najliczniejszą grupę stanowili Białorusini – ponad 46 tys., Litwini – ponad 5 tys., Ukraińcy – 1441, Rosjanie – 647, Romowie – 369, Tatarzy – 323. Opracowanie dotyczy dwóch miast – stolicy województwa i położonego na południe Bielska Podlaskiego. W mieście Białystok ludność polska to 272266 osób, niepolska – 8672, z czego mniejszość białoruska – 7434 (niecałe 3%), ukraińska – 417, rosyjska – 194, tatarska – 189. W mieście Bielsk Podlaski ludność polska – 20884, niepolska – 5993, z czego mniejszość białoruska – 5602 (prawie 21% ogółu ludności), ukraińska – 308. Spis Powszechny z roku 2011⁴, w którym zmieniono zasady wyboru przynależności narodowo-etnicznej, wprowadzając możliwość określenia podwójnej identyfikacji, mówi o wyrażonych w województwie w pierwszej bądź drugiej odpowiedzi 1144373 deklaracjach narodowości polskiej i 51310 niepolskiej, co stanowi 3,5% wszystkich osób o identyfikacjach niepolskich i 4,3% ogółu mieszkańców województwa podlaskiego. Najliczniej deklarowaną w województwie jest narodowość białoruska: 39105 (83,6% deklaracji), ukraińska to 2686 (5,3%), rosyjska 831 (6,4%), amerykańska 590 (5%), romska 527 (3,1%), niemiecka 438 (0,3%) i inne (w tym m.in. tatarska), a także nieustalone lub bez przynależności.

W 1993 roku Białorusini byli wyróżniającą się grupą, za sprawą której Zbigniew Rykiel (1993: 87-96), przyjmując założenie, że regiony stanowią obszary ówczesnych województw, w województwie białostockim zauważył „regionalizm kulturalny”. Regionalizm, czyli oddolne chęci waloryzacji obszaru ze względu na jakiś aspekt, regionalizm kulturalny według wspomnianego autora należy do tych *sensu stricto* (obok kulturowego, politycznego i ekonomicznego), czyli ze świadomością zbiorowości, działaniami ruchów regionalnych i tendencji, tu jednak dotyczący konkretnej grupy.

Transformacja systemowa ułatwiła ekspresję różnorodności, czy to w postaci ruchów regionalnych, folklorystycznych, czy też w organizacji grup mniejszościowych. Należy jednak pamiętać o strategiach adaptacji do poprzedniego systemu i występującej luce pomiędzy zbiorowiskiem grup pierwotnych a poziomem narodowej identyfikacji, gdzie pojęcie „oni” odnosiło się do instytucji charakteryzowanych jako niezbyt przychylnie (Nowak 1979: 160-161) oraz o trudnościach w tworzeniu kapitału społecznego, na który składają się głównie: zaufanie, normy i więzi pomiędzy jednostkami. Najkorzystniejszy ze względów społecznych i budowania dobra wspólnego byłby kapitał tzw. pomostowy, łączący ludzi od siebie różniących się oraz odejście od formy kapitału wiążącego – podobnych do siebie (rozróżnienie form kapitału społecznego za Robertem Putnamem, por. Trutkowski, Mandes, Rogaczewska 2005: 62), głównie w ramach nieformalnych grup, też interesów, ale i kumoterskiej lojalności. Można zastanawiać się nad stanem relacji w społecznościach zróżnicowanych kulturowo, opierających się na samym współwystępowaniu grup kulturowych (Sadowski 1999: 33).

³ <http://www.stat.gov.pl>, z dn. 15.06.2010.

⁴ <http://www.stat.gov.pl>, z dn. 14.05.2013.

Czy nastawienie i przejawy zachowań pomiędzy egzystującymi obok siebie różniącymi się kulturowo grupami można opisać poprzez pluralizm kulturowy, związany z wysiłkiem grup mniejszościowych i większościową aprobatą podtrzymania wartości różnic - gdzie na końcu drogi jawi się ideał wielokulturowego społeczeństwa regionalnego, czerpiącego korzyści z bycia różnorodną całością, z wysokim stopniem instytucjonalizacji zróżnicowania kulturowego (Sadowski 1999: 33-42).

Niniejsze opracowanie powstało w oparciu o badania przeprowadzone w ramach praktyk studenckich Instytutu Socjologii Uniwersytetu w Białymstoku pt. *Integracja społeczna w wybranych miastach województwa podlaskiego*, które odbyły się w lipcu i sierpniu 2009 roku w Białymstoku i Bielsku Podlaskim. W analizie uwzględniono 623 ankiety z Bielska i 556 z Białegostoku, wywiady pogłębione – z Białegostoku (18), z Bielska (24) z przedstawicielami władzy wykonawczej, radnymi, liderami opinii, duchownymi i przedsiębiorcami, gdzie dyspozycje dotyczyły kwestii nieformalnych i klientelistycznych powiązań, a także 29 wywiadów z Białegostoku i 24 z Bielska nieporuszające tego zagadnienia, z lokalnymi liderami opinii, członkami organizacji pozarządowych, przedstawicielami władz samorządowych.

Charakterystyka miejscowości i ich mieszkańców

W mniejszym z miast wyraźniej są widoczne w społeczności podziały, które wpływają na różne sfery życia i warunkują się wzajemnie, szczególnie ze względu na stosunek liczebności mniejszości do większości, co zwiększa konkurencję w aspekcie zachowania widoczności w społeczności i siłę wzajemnego oddziaływania. Zaznaczane jest przede wszystkim zróżnicowanie religijno-wyznaniowe: *Różna ludność pod względem wyznania: prawosławna i katolicka po pół, różne narodowości...* (DP5;1), *No wielokulturowe jest bardzo ciekawe miasto (...) nie policzę tych wyznań wszystkich, bo jest... chyba nie ma takiego wyznania w Polsce, którego by w Bielsku nie było* (ABP6;3) – w badaniu kwestionariuszowym 45% respondentów zadeklarowało wyznanie rzymskokatolickie, 53% - prawosławne, 2% - inne, m.in. niewierzący, protestanci (por. Frąckiewicz 2011: 184-220; 2012). Proporcje pomiędzy wyznawcami prawosławia i przynależącymi do Kościoła rzymskokatolickiego są różnie określane, podobnie jak przypisywanie określeń „mniejszości” i „większości”: *Pracowici, uczciwi, bardzo kontaktowi, tolerancyjni, 80% prawosławnych, narodowościowo tolerancyjni, gościnni, uczynni* (AP5;1). (...) *tych grup tutaj mniejszościowych, cokolwiek no wydaje mi się, że licznych, jeśli chodzi o Bielsk. Nie wahałbym się powiedzieć, że nawet większościowych w stosunku do narodowości polskiej. No bo chociażby, który tak wskazuje na to – mamy więcej parafii prawosławnych niż katolickich. Przedstawiciele tej społeczności też zajmują, no pewne funkcje i społeczne, i samorządowe, w biznesie, w kulturze* (F6). Respondenci podkreślają ważność religii i postępowania według jej zasad. Prawie 2/5 wskazało w ankiecie religię jako ważną w życiu codziennym – na szóstym miejscu, przy możliwym wyborze w pytaniu trzech najważniejszych wartości – za rodziną, uczciwością, przyjaźnią, zaufaniem i tolerancją, przed dziesięcioma innymi wartościami. 88% wyraża przekonanie, że mieszkańcy Bielska są religijni (całkowicie lub raczej się z tym zgadzają). Osoby duchowne darzone są zaufaniem, respondenci zauważają rolę Kościołów w mieście (Kościół katolicki jako dochodzący do głosu – prawie 30%, Cerkiew prawosławna – 13%).

Bielsk Podlaski, miasto i gmina, różnorodna, bo mieszkają w tym mieście obok siebie różne nacje, bo są i Ukraińcy, są Białorusini, są Polacy, są prawosławni, są katolicy, więc też pewna grupa osób i z protestantyzmem związana, niewielka, mniej znacząca(ABP4;1) – występuje wspomniane zróżnicowanie religijne, narodowe i kulturowe, odbijające się zarówno w działaniach codziennych i nieformalnych poszczególnych osób i grup, jak też w aspekcie wypełniania przestrzeni instytucjonalnej w oparciu o powyższe identyfikacje.

(...) *są stowarzyszenia kulturalne, na pewno są stowarzyszenia sportowe, i tu nie jedno, dwa, ale myślę, że nawet pięć, sześć. Na pewno są też takie organizacje społeczne, pomoc osobom niepełnosprawnym, z tego co pamiętam, osobom ubogim...* (ABP6;1). Widocznymi organizacjami w mieście są te typu pomocowego (na rzecz potrzebujących, niepełnosprawnych, chorych, charytatywne). Na pierwszym miejscu w badaniu kwestionariuszowym wymieniane jest Stowarzyszenie Pomocy Osobom Niepełnosprawnym „Szansa”: niemal 1/5 wskazań wśród ankietowanych, dalej Caritas: 9% i PCK: 2%, nieokreślone o takim profilu działalności: 9% (organizacje te wyróżniają się również w wypowiedziach osób z wywiadów pogłębionych). W lokalnym środowisku zauważalne są te działania, które związane są z grupami narodowo-etnicznymi, religijnymi: *Większa część stowarzyszeń, które tutaj znam i orientuję się, że działają, to są stowarzyszenia takie narodowościowe. (...) Pilnujemy tego, aby, nie wiem, nasza kultura, nasza odmienność była, nie została, nie wiem, zgnieciona przez innych. Żebyśmy po prostu byli widoczni. I z tego, co widzę, to większość stowarzyszeń jest tego typu. Czy Białorusini, Ukraińcy. To jest miasto w którym, no miesza się trochę takich kultur, małych. To oni tak: to oni są zorganizowani, mają swoją*

prasę, mają swoje wydawnictwa, jakoś tam działają. Większość festiwali, które tutaj się przeprowadza, to są festiwale folkowe, jakieś muzyki tradycyjnej. To są wszystko rzeczy prowadzone przez stowarzyszenia takie mniejszościowe. Dla podtrzymania tradycji (W8) – również w wywiadach kwestionariuszowych 7% odpowiadających wskazało organizacje mniejszości białoruskiej, 5% - ukraińskiej, związane z Cerkwią prawosławną – 2% i Kościołem katolickim – 3%, baptytami czy parafialne jako aktywnie działające w mieście. Jak wyglądają kontakty w ramach samego sektora NGO? Jest dużo stowarzyszeń religijnych, prawda? Czy to katolickich, czy to prawosławnych i bardzo często jest tak, że oni fantastycznie działają w swoich środowiskach, a nie łączą grupy, nie łączą społeczności lokalnej (...) Fajne są te stowarzyszenia, tylko muszą być bardziej otwarte, żeby nie dzieliły, prawda? (W1).

Stosunki wewnątrz środowiska pozarządowego charakteryzowane są głównie przez pryzmat relacji pomiędzy organizacjami mniejszościowymi. Więc wydaje mi się, że te nacechowane tak narodowościowo organizacje, bo to najwięcej takich tu jest, to są sobie jakby przeciwne (...) Więc reasumując, jeśli są to organizacje takie narodowościowe, jakieś etniczno-mniejszościowo-kulturowe, to na pewno są tarcia (F2). Tworzą się wspólnoty podobnych sobie, spełniające zadania ochronne, strzegące interesów swoich członków, jednocześnie podtrzymujące odrębność i wewnętrznie integrujące. Jak określa to jeden z badanych, łączy ich środowisko „białoruskości”, a nie same organizacje skupiające tę mniejszość (W2). Chcą kultywować głównie własną tradycję, kulturę, pewną niezależność, bo tego wymaga współczesność, ale też pragną zachować stan pewnej równowagi pomiędzy grupami w mieście (F6). (...) że trzeba tę kulturę tutaj podtrzymać, że trzeba pokazać, że to społeczeństwo tutaj jest, funkcjonuje, również poprzez pewne działania polityczne... (W2).

Cechą wyróżniającą miasto, ocenianą zarówno pozytywnie, jak i mającą też negatywny wydźwięk, jest kierowana do odbiorców przez organizacje i instytucje raczej słabo zróżnicowana oferta kulturalna: *Wszystkie rzeczy, festiwale różnych mniejszości, festiwal piosenki ukraińskiej, białoruskiej po kilka razy w roku, to w żadnym innym mieście tego nie ma, to jest w Bielsku* (BPE_5).

Według badanych, liczba mieszkańców miasta uczestniczących w działalności miejscowych organizacji mogłaby być większa. Spośród samych respondentów badania kwestionariuszowego do organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, partii lub klubów przynależą 10%. Prawie 1/5 ankietowanych nie zauważa żadnej działalności trzeciego sektora w swoim mieście.

Zdarzają się też przykłady organizacji, które wychodzą ponad podziały, gdyż zauważają nienowoczesność lub nieatrakcyjność oferty dla ludzi młodych: *A na pytanie, czy to odpowiada potrzebom mieszkańców, no to myślę, że słabo, bo jest bardzo mocno zaniedbany obszar takich działań wychodzących poza kulturę tradycyjną (...) tutaj większość stowarzyszeń to są stowarzyszenia takie wiesz – narodowościowe. (...) bo to jest wiesz, jakby opozycja. A my jesteśmy organizacją, która wychodzi poza takie klimaty narodowościowo-religijno... (W8).*

Badani wspominają o działaniach ekumenicznych, które starają się łączyć mieszkańców różnych wyznań, np. spotkania opłatkowe, integracyjne dla młodszych. Duchowieństwo stara się popularyzować tego typu kontakty (BPE_3). Politycy pojawiają się na wydarzeniach ważnych w życiu obu wyznań, bo mieszkańcy tego też oczekują: (...) *i ludzie oczekują od władzy, że władza będzie blisko z Kościołem, że pokaże to... (JBP6;2).*

Rada miasta odzwierciedla występujące zróżnicowanie, a szczególnie wyróżniającym grupy momentem są wybory. *Tak, jest działalność tych organizacji w mieście widoczna, jeżeli chodzi o mniejszościowe np. to przede wszystkim te organizacje mniejszościowe też jak gdyby biorą udział w życiu politycznym, wystawiają swoich kandydatów na listach wyborczych (JBP6;2).* Pozwala to optymistycznie patrzeć na kwestię reprezentacji mieszkańców i ich potrzeb, interesów, wywołując też współzawodnictwo w zabieganiu o ich zaspokojenie.

Pomimo wskazań na otwartość, równość, poprawne stosunki, zauważane są pewne „tarcia”, sprzeczki, niezgodności, ale raczej – jak podkreślają badani – nie są to poważne konflikty. *Czasami jakieś takie tarcia się pojawiają właśnie na osi tej wyznaniowej, czyli między prawosławnymi a katolikami, ale nie przybiera to jakiegось takiego wymiaru bardzo, powiedziałbym np., publicznego, gdzie angażują się właśnie, tak jak mówiliśmy – osoby publiczne. No jak to między sąsiadami bywa, no ktoś ma jakieś inne, powiedzmy, zdanie o tym człowieku, czy jakiejś sprawie, to byłaby jakby jedna, wydaje się płaszczyzna. Są też pewne różnice zdań, poglądów, jeżeli chodzi o tę sferę właśnie tożsamości narodowej (F6).* Odczuwane są trudności w porozumieniu i osiągnięciu kompromisu.

W społeczności osoby, które pełnią jakąś rolę publiczną, są określane też przez swoją przynależność wyznaniową czy narodową. Podobnie rzecz się ma w przypadku funkcjonujących na lokalnym rynku przedsiębiorstw (JBP4;2, DP5;3, DBP6;2). Jednak – jak zauważają niektórzy – wśród młodych mniej istotne wydają się rozróżnienia pod względem omawianych cech i wartości: (...) *zażyłości narodowościowe są w jakiś sposób reprodukowane, chociaż myślę, że już młodzi ludzie, prawda, są bardziej otwarci i myślę, że bardzo to już nie... (W2).*

że nie zwracają na to uwagi (BPE_4).

Występują oczywiście też wskazania mówiące o otwartości mieszkańców, wzajemnej pomocy i życzliwości: (...) *ja na przykład mieszkam tutaj po jednej stronie, sąsiad prawosławny po drugiej, to są bardzo, bardzo porządni ludzie, bardzo uczynni (...) coś trzeba pomóc, nie liczy się z tym, rzuci swoją pracę, pomoże...* (ABP6;3). Wspólne zamieszkiwanie i funkcjonowanie zacieśnia więzi i wyzwala chęć utrzymania dobrych stosunków w społeczności lokalnej: (...) *trzeba się uzupełniać no i się uzupełniamy, są postawione cerkwie i kościoły, modlą się ludzie, a jak się modlą to ludzie są lepsi w tym wszystkim, nikt się tutaj nie bije, nie wyzywa, nikt nie krzyczy na kogoś, do tego choćby dążymy, są kontakty, no są kontakty (...)* *To jest, no ludzie tutaj żyją spokojnie, nie można powiedzieć, że ludzie żyją tutaj nerwowo, bo są nerwy jak każdy, ale nie ma nerwowych ruchów jakiś przeciwko sobie skierowanych, to tak w skrócie* (ABP4;1). Dotychczas wypracowano pewne formy wzajemnych kontaktów i optymistyczne jest stwierdzenie, że określono także dążenia w tym względzie. W swoich wypowiedziach badani zauważają różnorodność środowiska, w którym mieszkają. Traktują je zarówno jako pozytywnie wyróżniający aspekt, widząc szanse na wykorzystanie go i rozwój lokalny, jak i dostrzegają wiążące się z nim trudności i wysiłek w przekuciu tej wartości na zachowania w życiu codziennym. *Niezwykłe też to, taką silną stroną Bielska jest to, że tutaj jest taka, takie pomieszczenie narodowościowe. 50% mieszkańców to osoby prawosławne, 50% to katolicy. To jest silna strona, ale to powoduje pewnego rodzaju problemy, które można uznać za jakąś tam słabość. Jakies konsekwencje tego są, tych zalet* (PP5;2).

Jak prezentuje się stolica województwa w opinii jej mieszkańców?

W Białymstoku 82% respondentów wyraża przekonanie, że mieszkańcy miasta są religijni (całkowicie lub raczej się z tym zgadzają). 82% z nich zadeklarowało wyznanie rzymskokatolickie, 12% – prawosławne, 5% – inne wyznania. Podobnie jak w Bielsku Podlaskim, wypowiadający się podkreślają ważność religii i postępowania według jej zasad: prawie 2/5 w ankiecie wskazało religię jako ważną w życiu codziennym. Również osoby duchowne darzone są zaufaniem, a respondenci zauważają rolę Kościołów w mieście (niższa pozycja Cerkwi prawosławnej niż w Bielsku, Kościół katolicki jako dochodzący do głosu – prawie 30%).

W Białymstoku mieszkańcy mówią o jakimś typie zróżnicowania (wspominają także o postawach tolerancji i otwartości lub ich pozorności i braku), ale rzadziej niż w przypadku Bielska (gdzie tylko nieliczne osoby nie ujęły wyraźnie w swoich wypowiedziach występowania zróżnicowania w mieście). Za poważniejszy problem uznają tzw. „zaściankowość”, rozumianą jako nadmierne przywiązanie do tradycji, religii, czy też wiejskość oraz zauważane cechy małomiejskie, utrudniające rozwój i podejmowanie pewnych działań. Pojedyncze głosy wskazują na sytuację braku anonimowości i plotkarski charakter miejsca. *Białystok jest miastem rozwijającym się, z coraz większym naciskiem, moim zdaniem przynajmniej, na rozwój młodych ludzi w tym mieście (...)* *Jest to miasto momentami o zaściankowej mentalności ludzi, można spotkać tutaj całkowicie przekrój społeczny, wielokulturowe na pewno, żebym miał to w kilku słowach tak określić* (AB2;2). To młódzież jest szansą na zmianę sytuacji na lepszą. Białystok przeobraża się na sposób europejski (AB2;1), w różnych, jak się zdaje, sferach, a najbardziej widoczne są zmiany w infrastrukturze miasta, również z racji położenia przy wschodniej granicy kraju: (...) *żeby ułatwić z Białorusią kontakty, to Białystok na tym bardzo przez wiele lat korzystał, i dzięki temu właśnie handlowi ze Wschodem to myślę, że był bardzo duży rozwój i bardzo dużo drobnych firm, między innymi ja, powstało* (PB1_3). Pozostaje mieć nadzieję, że będzie mógł korzystać z tego faktu w przyszłości (AB_3,1).

Gdy mowa o sektorze pozarządowym, w mieście nie pojawia się kwestia organizacji mniejszościowych, jak w przypadku Bielska Podlaskiego. Do organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, klubów i/lub partii przynależą 16% respondentów badania kwestionariuszowego, a najbardziej widocznymi – podobnie jak w mniejszym z badanych miast – są organizacje o profilu pomocowym (Caritas, Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie „Droga”, PCK, hospicja i inne; organizacje religijne – niecałe 5%, np. Prawosławny Ośrodek Miłosierdzia „Eleos” – około 2%). Co dziesiąta osoba po prostu nie zauważa działalności organizacji w swoim otoczeniu. Pojawiają się wskazania na przejawy pomocy trzeciemu sektorowi w mieście w postaci Centrum Wspierania Organizacji Pozarządowych.

Wypowiadający się w badaniu w obydwu miastach mają świadomość występowania zróżnicowania różnego typu w swoich miejscach zamieszkania: narodowego, religijno-wyznaniowego, kulturowego, a także jego wartości – co podkreślane jest w sposobie promocji obszaru Podlasia. Ale też mają świadomość wynikających z tego zróżnicowania podziałów, często (zwłaszcza w małych miejscowościach) nakładających się na siebie i pojawiających się w wielu sferach: począwszy od stosunków indywidualnych i nieformalnych,

przez działalność organizacyjną, kulturową, a na politycznej skończywszy. W wypowiedziach pojawia się również wskazywane przez niektórych odczucie zamknięcia grup oraz trudności w nawiązaniu współpracy, ale wypracowywane są codzienne kompromisy, praktykowana jest taktyka negocjacji i propagowany eklektyzm. *Chociażby ta wielokulturowość i wielowyznaniowość i fakt, że przez lata historii, no obyło się bez jakichś konfliktów takich powiedzmy no (...)* Także *no, jest to pewnym atutem, który władze miasta i sami mieszkańcy powinni jakoś pielęgnować i rozwijać (...)* To przecież też są obywatele tego miasta, tego regionu, mają takie same prawa, jak inni. *A że są powiedzmy innego wyznania, czy ukształtowali się w innej tradycji, czy kulturze, no to nie powinno być chyba żadnym problemem, czy przeszkodą (F6).*

BIBLIOGRAFIA

- Deklaracje narodowościowe w gminach w 2002 r.*, <http://www.stat.gov.pl/gus/8185_PLK_HTML.htm>, dostęp 15 czerwca 2010.
- Folder Systemu Identyfikacji Wizualnej Marki Województwo Podlaskie*, <<http://www.wrotapodlasia.pl/NR/rdonlyres/02548546-1F30-4F16-921F-0E1955743DEC/0/Za\T1\laczniaknr1.pdf>>, dostęp 22 września 2012.
- Frąckiewicz, Karolina. 2011. „Perwersyjna lojalność” jako substytut solidarności wspólnotowej. W: G. Nowacki (red.), *Integracja społeczna – między teorią a praktyką*. Interregnum wspólnotowe. Wspólnotowość i jej lokalne emanacje. Analiza porównawcza Bielska Podlaskiego i Białegostoku, tom III, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, s. 184-220.
- Frąckiewicz, Karolina. 2012. *Wypełnianie przestrzeni identyfikacyjnej – zróżnicowane społeczności Bielska Podlaskiego i Białegostoku*. „Pogranicze. Studia społeczne”, tom XIX, s. 141-153.
- Główny Urząd Statystyczny*, <<http://www.stat.gov.pl>>, dostęp 15 czerwca 2010 i 14.05.2013.
- Jałowiecki, Bohdan i Szczepański, Marek S. 2002. *Rozwój lokalny i regionalny w perspektywie socjologicznej*. Tychy: Śląskie Wydawnictwa Naukowe, Wyższa Szkoła Zarządzania i Nauk Społecznych w Tychach.
- Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna*, <http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/LUD_ludnosc_stan_str_dem_spo_NSP2011.pdf>, dostęp 14 maja 2013.
- Ludność według deklarowanej narodowości oraz województw w 2002 r.*, <http://www.stat.gov.pl/gus/8185_PLK_HTML.htm>, dostęp 15 czerwca 2010.
- Nowak, Stefan. 1979. *System wartości społeczeństwa polskiego*. „Studia Socjologiczne” 4/1979 (75), s. 157-173.
- Pawluczuk, Włodzimierz. 1999. *Białystok jako pogranicze*. W: A. Cz. Dobroński (tekst), Białystok. Oblicza miasta, Białystok: Wydawnictwo „Łuk”, s. 77-78.
- Podlaska Marka Roku 2012*, <<http://podlaskamarka.pl/component/content/article/5/23.html>>, dostęp 8 listopada 2012.
- Przynależność narodowo-etniczna ludności – wyniki spisu ludności i mieszkań 2011*, <http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/Przynaloznosc_narodowo-etniczna_w_2011_NSP.pdf>, dostęp 14 maja 2013.
- Rykiel, Zbigniew. 1993. *Typologia ruchów regionalnych w Polsce*. W: K. Handke (red.), *Region, regionalizm. Pojęcia i rzeczywistość*, Warszawa: SOW – Sławiściyczny Ośrodek Wydawniczy, s. 87-96.
- Sadowski, Andrzej. 1999. *Sterowanie wielokulturowością. Dotychczasowe doświadczenia i kierunki przemian*. W: J. Nikitorowicz, M. Sobiecki (red.), *Edukacja międzykulturowa w wymiarze instytucjonalnym*, Białystok: Trans Humana, s. 33-42.
- Sadowski, Andrzej. 2005. *Od Polski lokalnej do regionalnej*. W: W. Wesołowski, J. Włodarek (red.), *Kręgi integracji i rodzaje tożsamości: Polska, Europa, świat*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, s. 141-162.
- Sadowski, Andrzej. 2009. *Podlasie – szanse (i zagrożenia) na region*. W: A. F. Bocian (red.), *Podlasie regionem przyszłości*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, s. 7-21.
- Trutkowski, Cezary i Mandes, Sławomir i Rogaczewska, Maria. 2005. *Kapitał społeczny*. W: C. Trutkowski, S. Mandes, *Kapitał społeczny w małych miastach*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, s. 45-80.

CULTURAL DIVERSITY AND REGIONAL DEVELOPMENT IN THE CONSCIOUSNESS OF INHABITANTS OF SELECTED
CITIES OF PODLASKIE VOIVODESHIP

The text attempts to outline the relations between the inhabitants of two cities of Podlaskie voivodeship – Białystok and Bielsk Podlaski. It is based on the results of the questionnaire and in-depth interviews carried out in 2009, which showed that respondents noticed the national, religious and cultural diversity of their cities. Two decades of Polish transformation enabled the expression of diversity in many forms. Minority identifications play a role in everyday contacts, affecting the informal behaviors and organizational activities, through which the minorities mark their presence and distinction in the community, especially in Bielsk Podlaski. This diversity is used as a distinctive and promotional element of the region. On one hand the respondents treat it as a positive trait and an opportunity for local development, by working out the compromises in every-day life. On the other hand the value of the diversity is sometimes questioned.

Keywords: Podlaskie voivodeship, cultural diversity, ethnic minorities, cultural identity.